

ODNOSI MED LJUBLJANSKIM MAGISTRATOM IN DRŽAVNIMI OBLASTMI
OB TEREZIJSKIH UPRAVNIH REFORMAH

VLADO VALENCIČ

POD OBLASTJO VICEDOMA

Z reorganizacijo državnih upravnih organov in s širjenjem njihovih funkcij so se spreminjali odnosi med njimi in ljubljanskim magistratom. Intenzivnejši posegi države na razna področja javne uprave in družbenega življenja so prizadeli staro mestno avtonomijo. Mestni organi so se upirali takim posegom, kar je večkrat privedlo do medsebojnih trenj. Višja državna oblastva so ponovno obravnavala spore mesta z državnimi organi, ker so posegali v področje, ki ga je mesto imelo za svoje.

Prvotno so bila mesta pod kompetenco vicedoma kot zastopnika deželnega kneza. Njegovo poseganje v mestno upravo je bilo omejeno. Ohranjeni spisi iz prve polovice 18. stoletja kažejo, da je vicedom uveljavljal predvsem nadzorstvo nad mestnim finančnim gospodarstvom in volitvami mestnih organov ter je posloval kot posredovalna oblast med mestnim magistratom in med notranjeavstrijsko vlado v Gradcu oziroma dvornimi oblastmi. Pristojen je bil tudi za sodstvo v mestnih zadevah. V mestno finančno gospodarstvo in izbiro mestnih organov ni posegal vedno na lastno pobudo, temveč pogosteje na pritožbe prizadetih meščanov.

Ko sta se zunanji svet in občina meščanov pritožila zaradi raznih pomanjkljivosti pri ljubljanski mestni upravi, zlasti glede slabega gospodarstva z mestnimi dohodki, je posebna komisija, v kateri sta bila tudi dva svetnika notranjeavstrijske vlade, pregledala poslovanje. Komisija je ugotovila zanikrno hrambo spisov, dokumentov in privilegijev, podeljevanje služb po priporočilih in sorodstvu ne oziraje se na sposobnosti ter zlorabe in nered v finančnem gospodarstvu. Notranjeavstrijska vlada je 10. julija 1697 izdelala navodila za poslovanje mestne uprave in odpravo ugotovljenih pomanjkljivosti. Navodila se niso upoštevala. Zunanji svet in občina meščanov sta se leta 1711 pritožila glede novih nepravilnosti in napak pri poslovanju ljubljanskega magistrata. Leta 1721 je tudi notranjeavstrijska vlada izrazila nezadovoljstvo, ker je že toliko let preteklo, navodila pa še niso bila izvedena. Občina meščanov se je ponovno pritoževala proti zlorabam in nepravilnostim pri volitvi sodnika, pri izbiri članov občine, zlasti pa pri mutacijah zunanjega sveta. Pri tem se niso ozirali na sposobnosti, temveč so glasovali le glede na la-

stne koristi in prijateljstva. Dostikrat so pritegnili v občino branja in pisanja nevešče osebe, sposobnejše meščane pa so pustili ob strani.¹

Ljubljanski magistrat je večkrat pokazal, kako malo ceni oblast deželnih stanov, zlasti ni bil pripravljen, da bi se ji podredil. Stanovski odbor se je ob takih priložnostih obračal na vicedoma, da bi z njegovim posredovanjem uveljavil svoje zahteve proti magistratu. Leta 1704 je stanovski odbor dal zapreti na gradu dva mesarja, ki sta pri prodaji mesa prekršila predpise o dacu. Nato se je — tako je poročal stanovski odbor vicedomu — dvesto mož izmed meščanstva zbralo pred hišo podpredsednika stanovskega odbora in deželnega upravnika, okrog 50 jih je celo vdrlo v hišo. Zahtevali so, naj se izpustita zaprta mesarja. Stanovski odbor je vicedomu naročil, naj zadevo preišče, ugotovi, kdo so bili razgrajaci in njih kolovodje, ter krivce eksemplarično kaznuje, da bo zadoščeno žalitvi deželnoknežje in deželne oblasti. Obenem naj bi vicedom pozval meščanstvo, da poseben odbor predloži morebitne pritožbe. Magistrat je tedaj izpodbijal stanovom pravico, da zaprejo meščana, ki je bil pod instanco mestnega sodnika.² Nekaj let pozneje se je magistrat pritoževal vicedomu zoper deželo in deželne stanove zaradi njihovih ukrepov v škodo mestnih pravic. Pozivali so meščane pred stanovsko sodišče in z represalijami so nastopili zoper meščane, ko je mesto rubilo nemeščana, ki se je ukvarjal z meščansko obrtjo, pa ni hotel plačati predpisanega obrtnega davka, ter v primeru, ko so meščanski trgovci odvzeli blago nemeščanu, ki je z njim trgoval. Meščani so bili prizadeti v svojih koristih, ker so posamezni plemiči opravljali meščansko dejavnost, čeprav niso bili pod mestno jurisdikcijo. Z meščansko obrtjo so se ukvarjali tudi nekateri, ki niso imeli meščanske pravice in so odklanjali mestno instanco. Obrt so opravljali na osnovi dekretov, ki jim jih je dala dežela ali pa stanovski odbor. Po trditvi magistrata so bili med takimi obrtniki slikarji, zlatarji, kiparji, ranarji, pivovarji, sedlarji, krojači in čevljarji.³ Po naredbah notranjeavstrijske vlade iz leta 1720 bi moral magistrat sporočati dnevno deželnemu glavarju in vicedomu imena in priimke tujcev, ki so prenočevali v gostilnah pod mestno jurisdikcijo. Isto je veljalo za druga zemljiška gospodstva, ki so imela jurisdikcijo

v posameznih delih mesta ali predmestjih. V začetku leta 1721 je deželni glavar obvestil notranjeavstrijsko vlado, da magistrat in meščani ne izvajajo predpisov o prijavljanju tujcev. Od dneva, ko je bila izdana naredba, ni bil prijavljen še nobeden, prijavila pa jih je npr. nemška viteška komenda, čeprav imajo gostilničarji pod njeno jurisdikcijo le redko tuje goste. Deželni glavar je bil prepričan, da magistrat ravna tako iz nasprotovanja do njega in mu tudi zato ni poslal ob novem letu običajnega voščila kot glavnemu zastopniku vladarja v deželi. Poudaril je, da si ne lasti pristojnosti nad magistratom, ki sodi pod oblast vicedoma, ima pa krvosodno oblast nad mestom in iz tega razloga mu magistrat dolguje spoštovanje.⁴ Toda magistratni organi niso izkazovali vedno dolžnega spoštovanja niti svoji nadrejeni oblasti, vicedomskemu uradu. Tudi ob podobni priložnosti je bila enkrat krivda na deželnih stanovih. Magistrat je nekoč sam nastanil manjše število vojaštva, ne da bi se glede tega sporazumel z deželnimi uradniki. Da bi to zadevo uredil, je upravnik vicedomskega urada pozval k sebi župana Jakoba Herendlerja in člana notranjega sveta Janeza Karla Mallyja. Oba sta se zelo neskomno in drzno obnašala, proti njemu nista pokazala nikakega spoštovanja in sta dala razne za ugled vicedomskega urada neugodne in kaznive izjave. Zaradi njune predrznosti in da bosta v bodoče respektirala nadrejeno oblast, ju je vicedom kaznoval s suspenzijo njunih funkcij ter jima prepovedal udeležbo pri sejah toliko časa, dokler ne bosta dala zadoščenja upravniku vicedomskega urada.⁵

Sodeč po značaju ljubljanskih zadev, ki jih je vicedom obravnaval, ni šlo za kakšno večje vmešavanje nadrejene oblasti v poslovanje mestnega magistrata. Še v zadnjih desetletjih obstoja vicedomskega urada je mogel vplivati le na omejena področja mestne uprave. Po instrukciji, ki jo je notranjeavstrijska vlada leta 1743 dala kranjskemu vicedomu, je bila glede mest njegova glavna naloga, da jih štiti pred šušmarskimi obrtniki in kmečko trgovino, da si sta imeli taka trgovina in obrt dostikrat zaslombo pri deželnih stanovih. Nadaljnja naročila instrukcije vicedomu so bila: V deželnoknežjem imenu naj podpira mesta in trge v njihovih pravicah ter jim jih ne omejuje, v Ljubljani pa naj uvede in vzdržuje dobro policijo, to je skrb za red, varnost in blaginjo (sem je sodila tudi preskrba s ceneniimi živili in drugimi življenjskimi potrebščinami), zagotovi naj pri vicedomskem sodišču in v vseh deželnoknežjih mestih nepristransko razpravljanje in soje-

nje.⁶ Vicedomovo področje glede mest, kot kaže instrukcija iz leta 1743, ni bilo posebno obsežno.

REORGANIZACIJA DRŽAVNIH UPRAVNIH OBLASTEV

Odnosi med magistratom in državnimi oblastmi so se spremenili po reorganizaciji državne uprave, ki je uvedla nove oblastne organe. Po cesarski resoluciji od 8. aprila 1747 je bilo ustanovljeno v Ljubljani pod nazivom reprezentance državno upravno oblastvo za vso deželo. V njeno uradno področje so sodile vse zadeve kameralnega, komercialnega in političnega značaja. Teritorialno območje je obsegalo Kranjsko z delom Istre (pazinsko grofijo), Goriško, Gradiščansko in avstrijsko Primorje (Trst, Reka, Baker). Mesta in trgi so bili podrejeni reprezentanci v zadevah njene uradnega področja. Kmalu se je pokazalo, da novo oblastvo ne bo moglo uveljaviti državne uprave v deželi. Zato je bilo reorganizirano s patentom od 6. oktobra 1748. Vojaške, davčne in kameralne zadeve (militare, contributionale et camerale) so bile prenesene na novo ustanovljeno deputacijo. Za opravljanje ostalih zadev (publica et politica) dotedanje reprezentance je bila reprezentanca združena z apelacijsko komoro (deželnim sodnim organom), ki so ji bili dodeljeni odvečni svetniki reprezentance. Po tej združitvi nastalo oblastvo je bila deželna vlada (Regierung). Toda tudi nova organizacija je imela pomanjkljivosti tako zaradi ponovne združitve uprave in sodstva kot tudi zaradi medsebojne rivalitete obeh upravnih oblastev za vso deželo. Deputacija si je lastila mesto najvišjega državnega organa v deželi, kar pa ji deželna vlada ni pustila veljati, ker je bila prepričana, da zavzema to mesto sama. Spore, ki so nastali med deputacijo in vlado, je rešila cesarica z odločitvijo, da je obema dana enaka avtoriteta, kar pa ne sme ovirati v korist službe potrebnega sodelovanja. Izrazila je prepričanje, da si bo vlada prizadevala s potrpežljivim obnašanjem živeti v boljši harmoniji z deputacijo, kar je do tedaj opustila. Najbrž je zaradi ponavljajočih se sporov cesarica že konec leta 1748 odredila, da naj v naprej vlada oskrbuje sodstvo (justitiale), politične zadeve (politicum) pa naj bi obravnaval predsednik deputacije skupaj z dvema svetnikoma. Naslednji korak je bil napravljen z resolucijo od 10. maja 1749, ki je uveljavila po deželah ločitev uprave od sodstva na način, kot je bilo istočasno urejeno pri vrhovnih državnih oblastvih, ter je določila le eno oblastvo za vodstvo uprave v deželi. Upravne zadeve so prevzele deželne

deputacije, ki so bile preurejene in preimenovali v reprezentance in komore. Med agende novo organiziranega oblastva so sodile tudi varnost, policija in druge zadeve statusa pri deželi in mestih, mestno gospodarstvo ter splošno urejanje cehovskih in rokodelskih zadev. To so bile pristojnosti, na osnovi katerih so državna oblastva razširila posege na področje dotedanjih mestnih avtonomij.⁷

Obenem z vzpostavitvijo deputacije leta 1748 so bili imenovani okrožni glavarji kot organi za izvajanje njenih nalog v posameznih okrožjih. Ozemlje, podrejeno deputaciji oziroma poznejši reprezentanci in komori, je bilo razdeljeno prvotno na pet okrožij: Gorenjsko, Dolenjsko, Notranjsko s pazinsko grofijo, Goriško in Gradiščansko. Okrožni glavarji so imeli sedeže v Kranju, Novem mestu, Postojni, Gorici in Gradiški. Gorenjski okrožni glavar se je že leta 1749 preselil v Ljubljano, gradiščanski pa je bil leta 1754 ukinjen in je bilo to okrožje združeno z goriškim.⁸

Uradno področje okrožnih glavarjev je bilo kot pri deputacijah prvotno omejeno na militare, contributionale in camerale. Na prvem mestu je bilo urejanje vojaških zadev, nadaljnje naloge so bile porazdelitev davka na davčne zavezance in pobiranje oziroma izterjevanje davkov ter skrb za urejen dotok kameralnih dohodkov in preprečevanje tihotapstva.⁹

Okrožni glavarji za Gorenjsko, Dolenjsko in Notranjsko so bili imenovani s cesarsko resolucijo od 9. oktobra 1748. Za gorenjskega glavarja v Kranju je bil postavljen baron Anton Nepomuk Taufferer, potem ko grof Jožef Auersperg ni sprejel tega mesta.¹⁰ Okrožno glavarstvo je bilo v Kranju le malo časa. V avgustu 1749 je velik požar uničil malone vse mesto, zato se je okrožni glavar s svojim uradom preselil v Ljubljano, kjer je potem tudi ostal.¹¹ Ko je bil baron Taufferer leta 1762 imenovan za vodjo bankalne administracije, ga je nasledil J. K. pl. Clafenau, dotedanji glavarjev substitut.¹²

KOMPETENCE NOVIH DRŽAVNIH OBLASTEV IN MESTA

Kompetence, ki jih je imel vicedom nad mesti, so prešle na novo postavljena oblastva. Vendar je prišlo do nekaterih sprememb, ker so bila področja pri oblastvih drugače razdeljena kot prej. To je bila predvsem posledica ločitve sodstva od uprave. Leta 1747 je reprezentanca dovolila ljubljanskemu mestnemu svetu običajno izvolitev mest-

nega sodnika. Ni pa ji bilo jasno, kako je s podelitvijo krvosodne oblasti, zato je prosila za navodila na Dunaju. Dvorno oblastvo je soglašalo z izvolitvijo sodnika, opozorilo pa je reprezentanco, da sicer ostane dotedanji način tudi za podelitev krvosodne oblasti, toda glede tega je dala navodila apelacijski komori, ker sodne zadeve in kazenska jurisdikcija niso sodile v kompetenco reprezentance.¹³ Sicer je reprezentanca nastopala proti magistratu kot nadrejena upravna oblast. Njej je moral predložiti letni obračun dohodkov in izdatkov. Reprezentanca je izdajala razne policijske predpise, npr. glede iger v kavarnah, odpiranja trgovin in drugih javnih lokalev ob nedeljah in praznikih, zapiranja gostiln in godbe v gostilnah. Dajala je naloge za kaznovanje pocameznih gostilničarjev, ki se niso ravnali po izdanih predpisih. Posegala je kot oblastvo druge stopnje v obrtne zadeve. Na njeno zahtevo je moral magistrat napraviti predlog za nastanjanje vojaštva ter seznam hiš, ki so prišle za to v poštev.¹⁴

Deputacija kot organ za vojaške, davčne in kameralne zadeve je imela upravne stike z mesti s posredovanjem okrožnih glavarjev. Sprva so bili ti stiki omejeni na področje, ki je bilo dodeljeno deputaciji in okrožnim glavarjem. Prvi nalog, ki so ga okrožni glavarji dobili, ko so bili poslani na svoja mesta, je bil, da poskrbijo za nastanitev vojaštva. Nekaj dni nato je bil glavarjema v Kranju in Postojni dostavljen načrt vojaškega pohoda. Okrožnemu glavarju Tauffererju je deputacija naročila, naj preišče gospodarske in davčne razmere v Kamniku. Konec leta 1748 je moral s pritegnitvijo zastopnikov ljubljanskega magistrata in deželnega uradnika opraviti revizijo in napraviti seznam vseh hiš, ki so bile podvržene vojaški nastanitvi.¹⁵

Potem ko je bila deputacija preurejena v reprezentanco in komoro, so sodile v kompetenco novega oblastva še druge upravne zadeve. S tem so se uradni posli okrožnih glavarjev razširili še na druga področja, kjer so bila prizadeta mesta. Leta 1752 je gorenjski okrožni glavar reševal spor med pasarskimi mojstri v Ljubljani in Kranju ter njihovimi pomočniki, ki so se jim uprli. Leto pozneje je imel opravka s pritožbo ljubljanskega krznarskega ceha zoper podeželske mojstre v Škofji Loki, Kamniku in na Vrhniki ter zahtevo po odpravi šušmarjev. Vsi trije okrožni glavarji so po nalogu reprezentance in komore obravnavali vprašanje nastavitve nemških učiteljev v kranjskih mestih.¹⁶ Sčasoma so se državna oblastva začela vtikati tudi v take mestne zadeve, za katere so prej

skrbeli le mestni organi. Leta 1759 je reprezentanca in komora s posredovanjem okrožnega glavarja dala magistratu naročilo za vzdrževanje snage na mestnih ulicah ter na Ljubljani. Magistrat je obenem dobil nalog, naj v ta namen postavi posebno policijsko komisijo.¹⁷

Mesto ni vedno mirno sprejemalo naročila od nadrejenih državnih oblastev. Ko mu je okrožni glavar na dan Sv. Rešnjega telesa leta 1759 ukazal, da prestavi možnarje (verjetno za streljanje ob procesiji), ki so bili postavljeni tik c. kr. dvorca (prej vicedomskega), je dobil nespoštljiv odgovor, kot je potem poročal reprezentanci in komori.¹⁸

Ob ustanovitvi so nova državna oblastva naletela v nekaterih krogih prebivalstva na nezaupanje in odpor. Po poročilu reprezentance dvoru leta 1747 so se po deželi širile govorice, da bodo nova oblastva obremenila ljudstvo z velikimi davščinami. Namen deželnega objezda ali generalne vizitacije, ki je bila istočasno odrejena zaradi enakomernega obdavčenja, so mnogi videli v iskanju več davkov in dajatev. Ker so tedaj pripravljali pravilnik za plačevanje štolnine, so sumničili, da si jo bo vladar prilastil. Reprezentanca je naprosila škofa in deželnega glavarja, naj vplivata, prvi pri duhovščini, drugi pri podrejenih posvetnih, da se vzdržijo širjenja takih govoric, ter naj pojasnita, da so vladarjevi ukrepi v korist dežele. Opozorila je tudi na morebitne kazni, če svarila ne bi zalegla. Ljubljanskemu magistratu je naročila, da nadzoruje nemeščane, ki nepremišljeno govorijo slabo in jih naznani zaradi kaznovanja, zoper podložnike magistrata pa naj nastopi mestni sodnik. Dvor je odobril postopek reprezentance za zaježitev hudobnih in nepremišljenih govoric nekaterih izprijenih in nemirnih oseb o novi upravni ureditvi.¹⁹ Kakor je mogoče posneti iz poročila reprezentance in komore, so bili kritiki vladarjevih ukrepov v krogih duhovništva, zemljiških gospodov ter morda tudi meščanov. Ti krogi so zastopali tiste partikularistične sile, ki so jim nova državna oblastva s širjenjem svoje dejavnosti odvzela ali vsaj okrnila področja, na katerih so do tedaj izvajali oblast.

Nič manj kot državni organi za vso deželo so bili nepriljubljeni okrožni glavarji. Predsednik reprezentance in komore grof Herberstein je leta 1754, to je šesto leto po njihovi uvedbi, v poročilu na dvor omenjal, da daje občinstvo na Kranjskem čutiti okrožnim glavarjem več nasprotovanja kot naklonjenosti. Na splošno so tudi višje cenili odbornika deželnih stanov kot okrožnega glavarja.

Zato je tedaj priporočal, naj se na izpraznjeno mesto okrožnega glavarja za Dolenjsko nastavi Franc Karel Schweiger pl. Lerchenfeld. Sodeloval je kot prisednik pri dvorni in deželni pravdi, več let je vodil komisariat za gradnjo dolenskih cest, pri deželnem objezdu je bil vicedirektor in komisar ter je bil tudi stanovski odbornik in je užival zaupanje občinstva. Kot okrožni glavar bi se seveda odpovedal funkciji stanovskega odbornika. Grof Herberstein je imel Schweigerja za primerne tudi zato, ker bi njegovo imenovanje spremenilo zmotno misel javnosti o manjvrednosti okrožnega glavarja, okrožna glavarstva pa bi si v bodoče pridobila več spoštovanja za opravljanje svoje dejavnosti.²⁰

MESTNE PRITOŽBE ZOPER DRŽAVNO OBLASTVO

Ustanavljanje novih oblastev za deželo in okrožja je bilo v zvezi s širjenjem področja državne dejavnosti. Država si je glede na politični, gospodarski in družbeni razvoj postavljala nove naloge, opravljali pa naj bi jih njeni organi. Temu so bile v marsičem na poti fevdalne avtonomije, ki so si prizadevale, da bi si ohranile stare pravice in institucije. Ker so se državna oblastva nanje vse manj ozirala, je prihajalo večkrat do medsebojnega trenja. Ljubljanski magistrat se je ponovno čutil prizadetega zaradi ukrepov državnih organov in je iskal proti njim zaščito pri vladarju.

Leta 1748 je takratna deputacija odvzela mestu ključe mestnih vrat. Poročilo predsednika grofa Herbersteina dvoru, kamor se je magistrat pritožil, pojasnjuje, zakaj se je to zgodilo. Ključev ni imel v hrambi magistrat ali kak član magistrata, temveč so bili zaupani kakšnim starim ženskam v bližini vrat. Njim je bilo prepuščeno zapiranje in odpiranje. Ker ni bilo pri mestnih vratih nikakega nadzorstva, je bilo dezerterstvo vjaštvu zelo olajšano. Da bi se to preprečilo, je v sporazumu s polkovnikom prizadetega polka prevzel od magistrata ključe in jih je predal v varstvo mestnemu stražmojstru, ta pa bi jih izročil pri vsakih vratih postavljeni straži. Magistrat je sicer imel nekaj nepomembnih ugovorov, ni pa predložil nikakega deželnoknežjega privilegija, po katerem bi bil upravičen prepustiti mestne ključe starim ženskam, ko je v mestu vojaška posadka. Sicer mu je bilo dano na voljo, da prisostvuje odpiranju in zapiranju tudi kak meščan oziroma, da postavi svoje čuvaje.²¹ Na uporabo mi je bilo le Herbersteinovo poročilo; če bi bila mestna pritožba znana, bi verjetno

poказala drugačno plat te zadeve. Nadzorstvo nad mestnimi vrati ni bilo čisto tako, kot ga je opisal grof Herberstein. Sredi 18. stoletja sta bila za vsaka od petih mestnih vrat postavljena po dva čuvaja, postavljal jih je mestni magistrat. Čuvaje je izbiral povečini med rokodelskimi mojstri.²² Za nadzorstvo mestnih vrat je bilo torej poskrbljeno. Drugo vprašanje je seveda, kako skrbno so čuvaji opravljali službo, morda so res včasih izročili ključ ženi, da je odprla ali zaprla vrata. Reprezentanca in komora pa je izrabila morebitne nerednosti in je okrnila magistrat v njegovi kompetenci. Pritožba zaradi odvzetih ključev najbrž ni dočkala uradne rešitve. V začetku leta 1750 je namreč polkovnik pozval stražmojstra, naj prevzame ključe, ker da mu niso več mar. Ko je bil magistrat o tem obveščen, je sporočil polkovniku, da jih ne more prevzeti, dokler mu reprezentanca in komora ne dasta takega ukaza, kajti izročil jih je po njenem naročilu. Polkovnik se je zadovoljil s tem odgovorom.²³ Zdi se, da je tedaj tudi magistratu bila odveč skrb za ključe mestnih vrat.

Z okrožnim glavarjem Tauffererjem je prišel magistrat navzkriž le nekaj mesecev po njegovi preselitvi iz Kranja v Ljubljano. Okrožni glavar je posegel v zadeve, ki jih je magistrat imel za svojo pristojnost. Kaznoval je dva gostilničarja, enega je dal zapreti, drugemu je naložil globo, ker sta pustila, da so gostje plesali čez določeno uro, županu in sodniku pa je predpisal hišni pripor. Vmešal se je tudi v posle vojaškega nastanjanja, ki jih je do tedaj opravljal magistrat sam. Mestnim tržnim organom ni dovolil, da bi določili cene rib iz njegovega posestva, ki naj bi bile prodane na ljubljanskem trgu. Zaradi teh zadev se je magistrat pritožil na dvor. Okrožni glavar je skušal svoj postopek opravičiti. Skliceval se je na ukaz, naj strogo izvaja patent o plesih. Glede vojaškega nastanjanja je opozarjal na pristranost mestnih funkcionarjev pri razporejanju tega bremena, običajno so prizanašali svojim hišam. Glede očitka, da ni pustil oceniti rib iz svojega posestva, pa je pozival nasprotnike pred sodno instanco, kjer bo podal svoj zagovor. V samozavesti, da je ravnal prav, je prosil, naj se njegovi obrekovalci zasluženo kaznujejo. Toda že reprezentanca in komora nista soglašali s Tauffererjem. Ker se je magistrat postavil na stališče, da je mesto z meščani odvisno neposredno od reprezentance in komore, ne pa od okrožnega glavarja, je obravnavala tudi to vprašanje. Ni pa hotela o tem odločati ter je odločitev prepustila dvornim oblastem. Ime-

la pa je pomisleke glede postopka okrožnega glavarja proti magistratu. Izvajanje predpisov o plesih je po njenem mnenju sodilo v kompetenco mesta. Takojšnje kaznovanje ni bilo upravičeno; tudi če bi mogli magistrat obdolžiti malomarnosti, ne bi bilo razloga za pripor župana in sodnika ter oškodovanja njihovega javnega ugleda. Okrožni glavar je s svojim postopkom posegel v kompetenco reprezentance in komore; njegova dolžnost je bila, da bi ji o tej zadevi poročal in počakal navodila. Zato naj bo posvarjen in naj se opraviči. V bodoče naj velja za reprezentanco in komoro še bolj pa za okrožnega glavarja, da sme le magistrat kot prva meščanska instanca zapreti meščane zaradi kaznovanja. Glede nastanitve vojaštva naj bi glavar dal magistratu le specifikacijo osebja, ki naj se mu oskrbijo stanovanja, magistrat pa jih mora nakazati. Dvorno oblastvo, ki je končno reševalo spor, je obsodilo glavarjev postopek. Brez razloga odrejeni hišni pripor župana in sodnika je označilo kot nepremišljeno dejanje, ki ga ni mogoče opravičiti s službeno vnemo in izvajanjem predpisov. Zdi se, da je okrožni glavar začel zlorabljati zapupano mu službo. Z dvorno resolucijo je bil Taufferer posvarjen in opozorjen, da nima pravice kaznovati meščane. Ob vojaških nastavitvah je njegova naloga le, da sporoči magistratu potrebo po stanovanjih ter preišče in popravi morebitne preobremenitve.²⁴

Glede vojaškega nastanjanja je župan Peer imel istega leta nadaljnje spore z okrožnim glavarstvom in reprezentanco. Po nalogu magistrata se je podal na Dunaj, da bi to vprašanje uredil pri najvišjih državnih oblasteh. Reprezentanca in komora sta ga, ker je nastopil zoper njun »nezaslišani« postopek, za nekaj časa suspendirali od opravljanja funkcije. Vendar je še naprej kljuboval pri nalogih, ki jih je magistrat prejemal v tej zadevi. Kmalu nato sta reprezentanca in komora dali okrožnemu glavarju nalog, da zaradi nastanitve vojaštva pregleda neko hišo in k temu pritegne zastopnike mesta ter dva stavbna mojstra. To je ustno sporočil županu, ki pa ustnega sporočila ni hotel sprejeti, zahteval je, naj stori to pismeno. Okrožni glavar se je nad »predrznostjo človeka, ki mu je v tej zadevi podrejen« pritožil reprezentanci. Pripomnil je, da je bila zadeva nujna, nima pa pisarniškega osebja. Reprezentanca in komora sta soglašali z glavarjem, da je bil županov odgovor predrzen, grajala je njegov postopek in že »običajno kaznivo nespodobnost, nagajivost in nepokornost«, v kateri vztraja magistrat in zavlačuje uradno poslovanje. Naročili sta, da

mora v vojaških zadevah izpolnjevati vsa ustna naročila okrožnega glavarja brez ugovora, sicer bo uradno suspendiran ali pa bo sta nastopili s še strožjimi ukrepi.²⁵

Kako velik obseg so zavzela trenja med magistratom in državnimi upravnimi oblastmi, kažejo pritožbe mesta iz leta 1759 in 1760 dvoru zoper reprezentanco in komoro ter okrožno glavarstvo. Pritožbe so navajale posege, zaradi katerih se je magistrat čutil prizadetega, podkrepljene so bile z 59 prilogami. Glavni očitek magistrata okrožnemu glavarstvu je bil, da tega preko svoje kompetence, ki ne vsebuje oblasti in sodstva nad deželno knežjimi mesti in njim podložnega meščanstva. Kljub temu se okrožni glavar vmešava v vse cehovske zadeve in med cehi nastale spore. Zdi se, da je odpravljena subordinacija rokodelcev njihovi nadrejeni gosposki. Okrožni glavar poziva meščane predse in jih stavlja v zapor brez zaslišanja. Potapljanje pekov in navezovanje mesarjev na križ spreminja v denarne kazni, ki pa nimajo vzgojnega uspeha. Magistrat ni več sodnik, ki razsoja, temveč le izvršilni sodnik okrožnega glavarstva. Z ukazi in grožnjami magistratnim organom ter z ukrepi, ki spreminjajo ali odpravljajo odločitve magistrata, mu jemlje avtoriteto pri meščanih. Leta 1759 je okrožni glavar poklical v svoj urad župana, sodnika, sindika, tri člane sveta, cehovskega mojstra mesarjev in osem mesarjev. Cehovski mojster je moral v njegovi navzočnosti odstopiti in prisotni mesarji so morali izvoliti dva nova cehovska mojstra. Po osmih dneh pa je mesarski ceh na lastno pobudo izvolil novo cehovsko vodstvo. Lahko si mislimo, kako je postopek okrožnega glavarja vplival na meščanstvo in na ceh, ki opravljajo po svojih privilegijih volitve mojstrov javno ob odprti skrinji, in kako vpliva na subordinacijo mojstrov proti njihovi gosposki. Kako naj se v takih razmerah ohrani pokorščina in izvaja pravica, je vpraševal magistrat v svoji pritožbi. Okrožno glavarstvo je obtoževal še drugih nepravilnosti. Po trditvi magistrata okrožni glavar ni enakomerno razdeljeval bremen za potrebe vojaštva. Kmečki mestni podložniki so bili s pripravo bolj obremenjeni kot podložniki sosednjih zemljiških gospodstev. Pozivo za dostavo pripreznih voz so dobivali v zadnji uri, zaradi česar so le s težavo ustregli takim zahtevam. Vojaško nastanjanje je glavar izvajal v škodo magistrata. V nasprotju s pravilnikom je vsilil vojaško nastanitev v mestni gostilni, urejeni za tujce. Magistratu je naročil, da plača stroške za oknice, ki jih je na svojo roko naročil stotnik za stanovanje

v mestni hiši. Ker se je magistrat uprl plačilu, mu je reprezentanca ukazala, da mora izpolniti vse naloge okrožnega glavarja in njene. Mesto se je tudi pritožilo, da okrožno glavarstvo neupravičeno pobira pristojbine za uradne posle.²⁶

Nič manj prizadet pa ni bil magistrat po ukrepih reprezentance in komore; kot je zapisal v pritožbi, so bili mnogovrstni in so postali tako splošni, da k njim ne more več molčati. Tak primer je bila zadeva čevljarškega ceha. Magistrat je dal zapreti štiri čevljarске mojstre, ki so se upirali izvršitvi cehu izrečene sodbe in se pri tem menda precej nepoštljivo obnašali. Na njihovo pritožbo je reprezentanca odredila, da morajo osebe, ki so izrekle sodbo, zaprtim mojstrom iz svojega povrniti škodo, ker so bili v času zopora brez zaslužka. Pogost predmet spora med reprezentanco in magistratom je postalo določanje cen kruha, mesa in drv. To je bilo do tedaj v kompetenci mesta, državna oblast običajno ni segala na to področje. Zato magistratu ni bilo po volji, da sta mu reprezentanca in komora začeli v tem pogledu dajati navodila in naročila, kaj in kako naj ukrepa, ter ga potem grajala, ko ni bilo uspeha, ker jih ni bilo mogoče izvesti. Tudi ni soglašal z ukrepi in predlogi za znižanje cen kruha ali za zagotovitev preskrbe z mesom. Odklonilno stališče in razloge za to je podrobneje razložil zlasti v zvezi s preskrbo mesta z mesom. Pritoževal se je, da mu hoče reprezentanca vsiliti druge misli in je zaključil: toda pustiti pa nam mora, da mislimo in smemo reči, da je stara metoda vedno najboljša. Ob zahtevi mesarjev za zvišanje cen je reprezentanca proti županu, sodniku, sindiku in mestnemu oskrbniku uvedla celo vojaško eksekucijo, ker ji magistrat ni pravočasno poslal zahtevanega poročila. Po trditvi magistrata je reprezentanca zakrivila, da je bila ustavljena dražba mestnih travnikov. Mesto so še naprej bremenili davki neprodanih travnikov, od katerih pa ni imelo nikakih koristi. Magistrat je imel za neupravičeno zahtevo, naj mestna opekarna prodaja opeko za deželno knežje hiše, šlo je za dvorni špital, po meščanski ceni, to je po nižji ceni, ki je veljala za meščane. Ugovarjal je tudi zoper ustavitve prisilne izterjave zaostalega davka od hiše, v kateri je bila orožarna.²⁷

ZAVRNITEV MESTNIH OBTOŽB

Na poziv dvornega urada so okrožni glavar Tauferer ter reprezentanca in komora pripravili svoje pripombe k magistratnim pritožbam. Okrožni glavar je proti njemu na-

perjene obtožbe označil za zlobna obrekovanja mestnega sindika Radiča in je menil, da drugi podpisniki pritožbe najbrž nič ne vejo o vsej zadevi. Prosil je tudi, da se mu preskrbi primerno zadoščenje od magistrata, zlasti pa od Radiča. K obtožbam je dal naslednje pripombe: Magistrat ni nikoli rad videl, da ima okrožni glavar vpogled v karte, s katerimi igra. Hotel se je odtegovati njegovemu nadzorstvu, čeprav so vsi mestni magistrati podrejeni okrožnim glavarstvom. Podložniki in zemljiška gospodstva se zaradi priprege za vojaštvo niso pritoževali. Mnogokrat pridejo čete nenapovedano, zahteva po pripravi je nujna in je potrebno, da jo dajo podložniki, ki so najhitreje dosegljivi. Glede ukazane volitve mesarskih cehovskih mojstrov je okrajni glavar dopustil, da ni ravnal pravilno, vendar je menil, da magistrat zasluži grajo, ker ga ni obvestil o novi volitvi cehovskega vodstva. Zanimal je obdolžitev, da okrožno glavarstvo pobira pristojbine od uradnih poslov. Denar za objave potrjenih cehovskih statuten je dobil okrožni sel, ki jih je opravil; okrožno glavarstvo je v tej zadevi le posredovalo, ker so sicer bile stranke dolžne, da same oskrbijo objavo. K temu pojasnilu je Taufferer še dodal, da Radič ne bi smel soditi drugih po samem sebi, kajti on je bil tisti, ki so ga pisarniške pristojbine napravile za imovitega ter tudi nedostopnega in prevzetnega moža, kar bi mogli potrditi vsi uradi. Okrožni glavar je izpodbijal pravilnost nekaterih Radičevih pravnih argumentov in mu očital, da ne pozna predpisov.²⁸

Pri reprezentanci in komori sta pritožbe obravnavala dva referenta. Janez Krstnik Nemizhoffen jih je zavračal, nekatere tudi smešil, in jih je imel za neutemeljene. Očital je magistratu oponiranje in neizpolnjevanje nalogov. Poročilo je zaključil s predlogom, naj se obrekovalec in pisec pritožbe mestni sindik Radič v zadoščenje reprezentance in komore ter okrožnega glavarstva suspendira zaradi nedostojnih in sramotnih obdolžitev za četrto leta od službe in plače, ostalim podpisnikom pritožbe pa naj se izreče graja in svarilo, da se v bodoče vzdržijo takih neutemeljenih in neresničnih žalitev.²⁹ Drugi referat o magistratnih pritožbah je napravil baron Jožef Brigido, ki jih je tudi po vrsti zavrnil, je pa v posameznih primerih podrobneje utemeljeval pravilnost in umestnost ukrepov reprezentance in komore. Tako je imel postopek magistrata proti čevljarjem, ki jih je dal zapreti, za neutemeljen, prenačilen in protizakonen, zato je bilo le pravično, da je bilo članom magistrata naloženo, naj jim poravnajo povzročeno škodo. Spremembo kru-

šne tarife je reprezentanca zahtevala, potem ko se je prepričala, da so imeli peki nedopustno velik dobiček in so pri tem uživali zaslonbo magistrata. Ko pa je bila uvedena nova krušna tarifa, so peki že po nekaj dneh zahtevali, da se jih pusti pri starodavni ureditvi. Magistrat je njihovo zahtevo zagovarjal, čeprav je bila v škodo občinstva. Glede preskrbe mesta z mesom sta zastopala reprezentanca in magistrat različni stališči. Magistrat je predlagal, naj bi bilo le mesarjem dovoljeno nakupovanje živine na živinskih sejmih. Reprezentanca se s tem ni strinjala, ker bi nasprotovalo značaju svobodnih sejmov, mesarji pa bi si pridobili monopol, ki bi bil škodljiv za splošnost. Zavrnjena je bila kot napačna trditev magistrata glede vojaške eksekucije proti županu in drugim magistratnim organom; bila je ukinjena, čim je prišlo magistratno poročilo. Povišanje cen drv, ki je po mnenju magistrata bilo posledica ukrepov reprezentance, je referat pojasnil s povečanjem rešte (mere za drva) s pripombo, da so pri določanju cene sodelovali zastopniki magistrata. Ustavitve dražbe mestnih travnikov ni povzročila reprezentanca; prodaja se ni mogla nadaljevati, ker je sodišče zavrnilo magistratno tožbo v tej zadevi. Ugovor magistrata zoper plačilo oknic v stanovanju stotnika je imel referat za neutemeljen, ker vsak hišni gospodar oskrbi stanovanja najemnikov z oknicami in je menda magistrat to tudi obljubil. Pripombe referenta k pritožbi zoper zahtevo, da mestna opekarna zaračuna dvornemu špitalu opeko po meščanski ceni, kažejo, da se je magistrat v odporu zoper državna oblastva spustil na precej negotova tla. Odklonil je prodajo opeke dvornemu špitalu po meščanski ceni, češ da bi opekarna imela pri tej ceni izgubo, čeprav so deželno-knežje hiše stale na mestnem zemljišču in plačevale mestni davek ter so prej dobivale opeko po isti ceni kot meščani. Reprezentanca je pristala na predlog, da bi posebna komisija določila primerno ceno, izjavila pa je, da bodo morali prizadeti meščani, če so bili mestni dohodki prikrajšani zaradi prenizke cene, poravnati škodo mestni blagajni. To seveda ni ugajalo magistratu, ki zaradi pomanjkljivega knjigovodstva ni mogel predložiti zanesljivega obračuna za ceno opeke. Ob tej priložnosti so se pri reprezentanci zavzeli za misel, da bi v okolici Ljubljane vsakomur dovolili postavljati opekarne in prodajati opeko, ker ni bilo razloga, da bi imel le magistrat to pravico. Tudi pri izterjavanju zaostalih davkov je magistrat za deželno-knežjo zgradbo uporabil drugo mero kot za meščanske hiše. Potem ko si je preskrbel od okrožnega glavarstva

splošno pooblastilo, da na običajni način prisilno izterja zaostale davke, je dal sneti vrata in okna pri hiši orožarne, ki je imela 16 glđ. 48 kr. davčnega zaostanka. Na pritožbo orožarja je reprezentanca ukazala magistratu, da hišo v dveh urah postavi v prejšnje stanje, sicer bo župana zadela vojaška eksekucija in zapor. Taka odločna reakcija je razumljiva, kajti obdavčitev prizadete deželnoknežje hiše je bila sporna; zadeva je bila še nerešena pred dvornim oblastvom. Magistratu je bilo to znano, toda po mnenju referenta se je naveličal čakanja in je porabil priložnost, da si sam preskrbi pravico, za katero se je čutil prikrajšan. Reprezentanca mu je zlasti zamerila, ker je uvedel prvo eksekucijo prav pri deželnoknežji zgradbi, ki je imela skoraj najmanjši davčni zaostanek, prizanesel pa je meščanskim hišam z več sto goldinarji dolga. Referent je menil, da bi postopek magistrata zaslužil kazen. Pripombe k obtožbam magistrata je baron Brigido zaključil s predlogom, da se zaradi preprečitve morebitnih bodočih takih obrekljivih in nesramnih obdolžitvev preskrbi reprezentanci in komori zadoščenje. To se mu je zdelo toliko potrebnejše, ker se zanemarja sicer neobhodna subordinacija in hoče vsakdo biti nadrejen, nihče pa podrejen.³⁰

Nisem mogel ugotoviti, kakšna je bila usoda mestne pritožbe pri najvišji oblasti. Gotovo pa je, da si magistrat ni izboljšal svojega položaja proti državnim oblastvom. Razvoj državne uprave, skupaj z uvajanjem novih pravnih norm, je bil usmerjen k pridobitvi popolne oblasti nad starimi fevdalnimi avtonomijami ter k njihovi likvidaciji. Tega razvoja niso mogli zavreti argumenti magistrata, ki se je zavzemal za ohranitev starih pravic in običajev ter nasprotoval spremembam, ki jih je prinašal politični in pravni absolutizem. V bistvu se je spremenilo tudi razmerje med magistratom in državnim uradom, ki je imel kompetenco nad mestom. Ukinjeni vicedomski urad je — kot je zapisal magistrat v eni svojih pritožb — štivil mesta kot vladarjevo komorno premoženje pred deželo, da jim ni kratila njihovih pravic, zastopal jih je ter zanje posredoval pri oblastvih. Za razmerje med magistratom in novimi državnimi oblastvi pa je bila značilna podrejenost oziroma nadrejenost, uradništvo absolutističnega državnega aparata jo je stalno poudarjalo v medsebojnih stikih. Sprva je bila podrejenost mestnih organov državnim oblastvom omejena na določena upravna področja, ki jih je državna uprava razglasila za svojo kompetenco. Pozneje so se taka področja razširila. Mestni organi so se — dokler

so bili še voljeni — v zavesti stare avtomije splošni podrejenosti upirali. Toda končno je v absolutistični državi tudi mestna uprava postala del državnega uradnega aparata in je bila v vsem podrejena državnim oblastvom.

OPOMBE

1. A SRS (Arhiv SR Slovenije) Vic zap. št. 186: VicA fasc. I-104a, VI; Vic zap. št. 188: VicA fasc. I-105, VIII-3. — 2. A SRS Vic zap. št. 188: VicA fasc. I-105, VIII-1. — 3. A SRS Vic zap. št. 191: VicA fasc. 105a, XIV-2. — 4. A SRS Vic zap. št. 193: VicA fasc. I-106, XVI-4. — 5. A SRS Vic zap. št. 191: VicA fasc. I-105a, XIV-4. — 6. A SRS Vic zap. št. 91: VicA fasc. I-52, XXIII. — 7. A SRS RK (Reprezentanca in komora) zap. št. 179, Resolutions Buch 1747, str. 5 sl., 33; zap. št. 180, Resolutions Buch (reprezentanca) 1748, str. 445 sl.; Resolutions Buch (deputacija) fol. 10' sl.; zap. št. 181, Resolutions Buch 1749 fol. 109' sl., 112; zap. št. 14, fasc. VII, patent od 6. 10. 1748; zap. št. 114, fasc. XXXVII, resolucija od 10. 5. 1749; zap. št. 115, fasc. XXXVII, vloga vlade cesarici in rešitev od 18. 12. 1748; zap. št. 117, fasc. XXXVII, 14. 12. 1748. — 8. A SRS RK, zap. št. 14, fasc. VII; zap. št. 180, Resolutions Buch (reprezentanca) 1748 str. 445 sl.; Resolutions Buch (deputacija) 1748 fol. 10 sl., 22. — 9. A SRS RK, zap. št. 14, fasc. VII; instrukcija od 26. 10. 1748. — 10. A SRS RK, zap. št. 165, Herbersteinova poročila 2. 6. in 24. 10. 1748; zap. št. 14, fasc. VII, 27. 10. 1748. — 11. A SRS RK, zap. št. 167, Herbersteinova poročila II. del. 22. 9. 1749; zap. št. 168, Herbersteinova poročila 25. 2. 1750. O požaru gl. J. Žontar, Zgodovina mesta Kranja, Ljubljana 1939, str. 232. Po upepelitvi mesta sta se reprezentanca in komora ukvarjali z mislijo o preložitvi Kranja na kraj, kjer bi se lažje napeljala tekoča voda. Okrožni glavar Taufferer pa je odsvetoval tak načrt. — 12. A SRS RK, zap. št. 149, Registr. knjiga 1762, fol. 200, 209, 216. — 13. A SRS RK, zap. št. 139, Registr. Knjiga 1747, fol. 30'; zap. št. 163, Herbersteinova poročila I. del, 19. 7. 1747; zap. št. 179, Resolutions Buch 1747, str. 191. — 14. A SRS RK, zap. št. 139, Registr. knjiga 1747, fol. 30, 30', 31, 45'; Registr. knjiga 1748, fol. 19, 35. — 15. A SRS RK, zap. št. 139, Registr. knjiga 1748, fol. 83' sl., 88', 90, 121'. — 16. A SRS RK, zap. št. 141, Registr. knjiga 1752, fol. 135 138'; zap. št. 142, Registr. knjiga 1753, fol. 65. — 17. A SRS RK, zap. št. 146, Registr. knjiga 1759, fol. 146'. — 18. A SRS RK, zap. št. 146, Registr. knjiga 1759, fol. 210'. — 19. A SRS RK, zap. št. 163, Herbersteinova poročila I. del, 25. 5. 1747; zap. št. 179, Resolutions Buch 1747, str. 67. — 20. A SRS RK, zap. št. 173, Herbersteinova poročila, 10. 5. 1754. — 21. A SRS RK, zap. št. 167, Herbersteinova poročila, 24. 10. 1749. — 22. Vlado Valenčič, Pregled ljubljanske obrti od začetka 18. stoletja do obrtnega reda iz leta 1859 ter njen gospodarski in družbeni razvoj. Publikacije Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Razpra-

ve zvezek 4, Ljubljana 1977, str. 153. — 23. ZAL Lj. Cod. I/89-1750, str. 50. — 24. A SRS RK, zap. št. 168, Herbersteinova poročila 1750, I. del, 11. 4. 1750; zap. št. 127, fasc. XLII, 11. 4. in 25. 4. 1750. — 25. ZAL Lj. Cod. I/89-1750, str. 366; A SRS RK, zap. št. 127, fasc. XLII, 14. 12. 1750. — 26. A SRS RK, zap. št. 128, fasc. XLII, 31. 3. 1759,

12. 5. 1759, 2. 6. 1761; zap. št. 129, fasc. XLII, 23. 6. 1760. — 27. A SRS RK, zap. št. 128, fasc. XLII, 12. 5. 1759, 2. 6. 1761. — 28. A SRS RK, zap. št. 129, fasc. XLII, 26. 8. 1760. — 29. A SRS RK, zap. št. 129, fasc. XLII, 6. 10. 1760. — 30. A SRS RK, zap. št. 128, fasc. XLII, 2. 6. 1761.

OBNAVLJANJE ZALOŠKECESTE V LETIH 1782—1784

JOŽE ŠORN

Navidezno ni naslov nič kaj obetaven, saj so v 18. stoletju popravljali in izboljševali pomembnejše ceste povsod v Evropi, torej tudi v habsburških deželah in s tem na slovenskem ozemlju.¹ Vsaj v tem delu države so večja cestna dela opravili v treh širokih zamahih: prvi se je pričel v letih okoli 1720 in je zajel vse glavne trgovske ali komercialne ceste; dela so potekala potem neprekinjeno skozi vse 18. stoletje in se nadaljevala v naslednji dobi. Drugi zamah je razširil cestna dela na poti, ki so jih do takrat imenovali stranske ceste; pripadal je letom po 1760 in tudi zanj velja ugotovitev, da ni bil kratkotrajnega značaja. Tretji zamah je obsegel lokalne ali krajevne ceste, potemtakem ceste, ki so bile komaj kaj več kot vaške poti, za nekatere bi mogli reči skoraj poljske poti. Uveljavil se je okoli 1790.

Ena izmed krajevnih cest v ljubljanski okolici je bila posebnega pomena, saj se je po njej odvijal tudi meddeželni, da ne rečemo, mednarodni promet. Zato so jo okrog leta 1780 dvignili na stopnjo komercialne stranske ceste, torej že kar ugledne ceste. Treba jo je bilo obnoviti in izboljšati prej in z večjo pozornostjo kot druge ceste iz obsega tretjega zamaha. To je bila naša Zaloška cesta. Ni le povezovala sosesk med seboj in te z Ljubljano, temveč je bila tudi najkrajša zveza med rečnima pristaniščema v Zalogu in na Bregu v Ljubljani. Od tod nje na veljava.

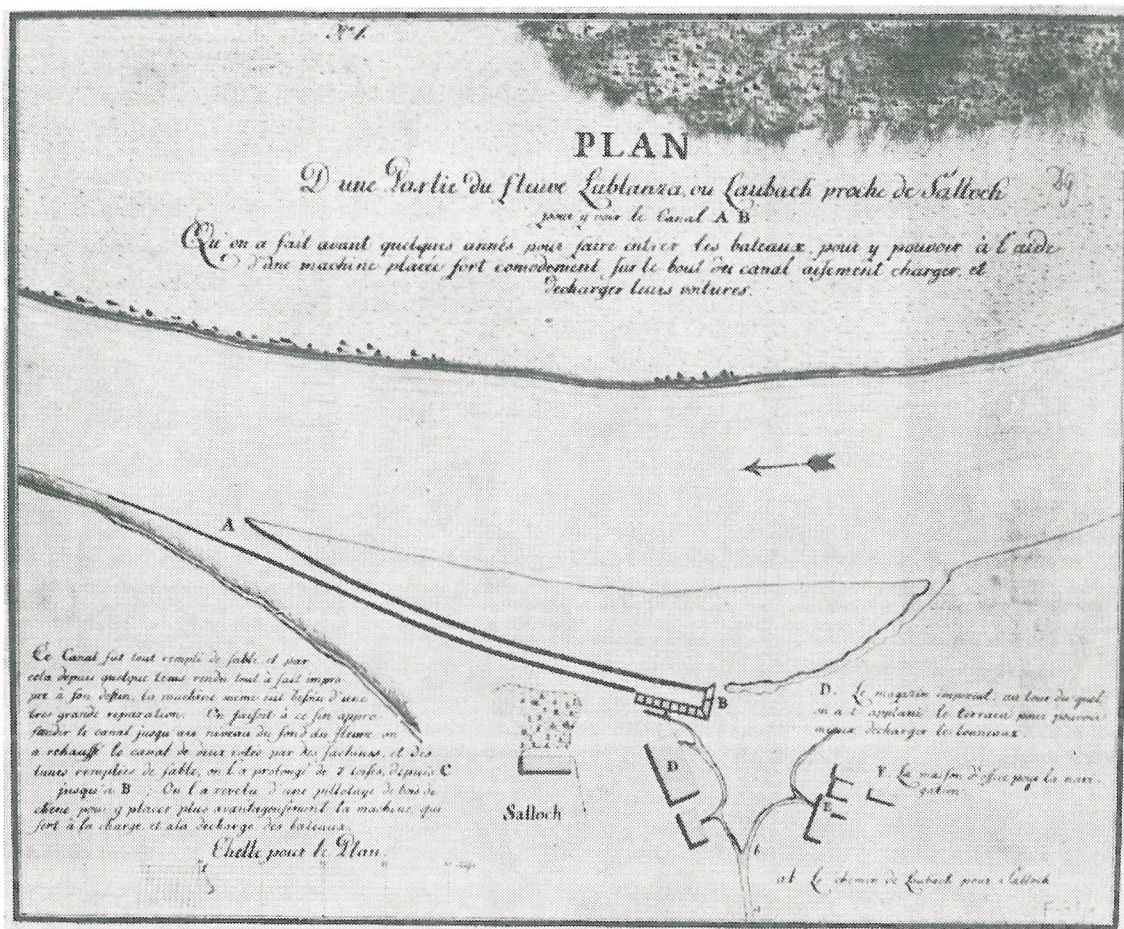
Pristanišče za čolne v obliki ožjega stranskega rokava ali kanala oziroma zaliva Ljubljaniče so izkopali in dodelali menda v tretjem desetletju 18. stoletja.² Polnila ga je voda te reke. Iz načrta, ki ga je veliko pozneje, leta 1779 zrisal inženir za vodna in cestna dela Jožef Šemerl, razberemo dolžino in širino kanala, opazimo prostor za škripec ali manjši žerjav, vidimo položaj skladišč (danes spremenjenih v stanovanjska poslopja),

zaznamo začetek ceste, ki je z manjše ravnice vodila iz pristana proti Ljubljani. V zaloškem pristanišču so v drugi polovici 18. stoletja v ugodnih obdobjih prometa po Savi in Ljubljani iztovorili dnevno več desetlin ton blaga, namenjenega v Trst ali na Reko, seveda tudi v Ljubljano, in v obratno smer, od tod na Hrvaško in v Banat. Blago so iztovarjali in natovarjali težaki, ki so jim tako v Zalogu kot v Ljubljani in na Vrhniki rekli kar enostavno fakini, čeprav se je terminus nanašal le na nakladalce in izkladalce na barke v morskih pristaniščih.

MOSTNI DENARIČ

Ohranjanje in obnavljanje cest je bil kaj drag posel tako za dežele kot za mesta. Zato se ne čudimo, če so v pretežnem delu 18. stoletja opravljali cestna dela pomanjkljivo da ne rečemo površno. Šele ko so utemeljili posebni fond za ceste, ustanovili gradbene direkcije in pritegnili k cestnim delom izšolane in profesionalne inženirje, zaznamo res pravo sistematiko na tem področju. To se je v naših deželah dogajalo v sedemdesetih letih navedenega stoletja. V tem prispevku se moramo omejiti le na Ljubljano in na njene težave z obnavljanjem cest in mostov v območju mestnega pomena ali pomirja. Predvsem se moramo seznaniti z nekaterimi finančnimi viri, namenjenimi tem opravilom.

Kot vsa mesta v Evropi je tudi Ljubljana uvedla prispevek za uporabo cest in mostov že v srednjem veku. Dokumenti iz 18. stoletja dajejo velik pomen zlasti privilegiju iz leta 1477, po katerem je smel mestni magistrat pobirati mostni denarič ali nemško Brückenpfenning pri vseh štirih mestnih vratih z določbo, da bo vestno skrbel za svoje mostove in ceste.³ Ko je magistrat leta 1782 trdil, da skrbi za 18 mostov, ni mislil s tem mostov v današnjem pomenu besede, temveč tudi

Načrt pristajalnega kanala in drugih pristanskih naprav na Ljubljani pri Zalogu. Pristajalni kanal so napravili že v prvi polovici 18. stoletja. Ker ga je zasipal pesek, so ga leta 1779 očistili, bregove okrepili in ga podaljšali za sedem sežnjev. Podaljšani del kanala so obdali s piloti, da bi ga tu nameščen škripec (la machine) ne zasipaval. A—B dolžina kanala približno 150 metrov, s piloti obdani zaključek približno 20 m), D cesarski magazin, E pisarna navigacijskega urada, a—b cesta iz Ljubljane v Zalog. Načrt je zasnoval Jožef Semerl, narisal Andrej Semerl dne 14. decembra 1779 (Original v Arhivu dvorne komore, Dunaj, Zbirka kart, karta s signaturo F 31/1)

mostiče in brvi, skratka vsak prehod prek tekoče ali stoječe vode in prek praznih jarikov pred mestnimi vrati.

Torej od leta 1477 dalje je smel magistrat pobirati pri vseh štirih mestnih vratih po en pfenning ali »ain Denaritsch« od vsakega konja, ob semanjih dneh po dva denariča od konja. Tako je ostalo skoraj 140 let, ko so mu leta 1614 pristojbino podvojili.⁴ Povečanje je bilo v zvezi z nekim povsem drugim netrgovskim dogajanjem, čeprav ne negospodarskim. V korist stavbe za jezuitski kolegij so morali podreti nekaj privatnih hiš in opraviti nekaj drugih komunalnih del. Da ne bi mestna blagajna trpela škode zaradi zmanjšanja davčnega vira, so odobrili podvojitve, ki ji je — kot vse kaže — kar dobro pomagala na noge. Z dohodki je opravil magistrat vrsto novih komunalnih nalog in — že proti sredini 18. stoletja

— obnavljal tiste odseke komercialnih cest ki so tekli po njegovem območju ali pomeriju. Prav v tem času je mostni denarič postal tisti izpostavljeni del mestnih dohodkov, za katerega sta se pričeli zanimati tako dežela kot država.⁵ Vladar ga je mestu odobril še v letih 1728 in 1731. Sicer je res, da so naslednjega leta mostnino nekoliko zmanjšali, da bi promet proti Trstu čim bolj narastel, — tako so zahtevala merkantilistična načela, — a mestnih financ s tem še niso preveč hudo prizadeli.

Približalo se je četrto desetletje 18. stoletja ali začetek velikih reform, kakopak tudi finančnih. Dobi klasičnega mestnega gospodarstva, zaprtega samega vase, so se približale znatne spremembe in utesnitve. Ko je ljubljanski mestni magistrat napravil oktobra 1741 tradicionalno gesto, — novi vladarici Mariji Tereziji je poklonil vsoto 20.000 gol-